

“Öztürkçeciliğin” Edebî Eserlere Yansıması

The Echoes of “Öztürkçecilik” in Literature

İsmail Karaca¹

¹Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID: I.K. 0000-0002-0712-3770

Sorumlu yazar/Corresponding author:

İsmail Karaca,
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
E-mail: ismail.karaca@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 18.11.2019

Revizyon Talebi/Revision Requested: 05.12.2019

Son Revizyon/Last Revision Received: 09.12.2019

Kabul/Accepted: 13.12.2019

Atfı/Citation:

Karaca, I. (2020). “Öztürkçeciliğin” Edebî eserlere yansıması. *TUDED* 60(1), 347-372. <https://doi.org/10.26650/TUDED2019-0039>

ÖZET

Hayatın yansıması olan edebiyatın toplumda yaşanan gelişmelerden etkilenmemesi mümkün değildir. Temel edebî eserlerden olan roman ve piyes için de aynı durum geçerlidir. Romanların ve piyeslerin ortaya çıkışında ve gelişmesinde birçok faktör önemlidir. Edebî eserlerin birçoğunda yazıldıkları dönemin siyasi, sosyal, kültürel şartlarının ve hâkim ideolojinin etkilerini görmek mümkündür. Bir eser yazarına bağlı olarak ortaya çıktığı için bütün bunlara yazar faktörünü de eklemek gerekir. Aynı zamanda edebî eserler toplumu değiştirme, dönüştürme, şekillendirme gibi fonksiyonlara da sahiptirler. Millî mücadelenin kazanılmasından sonra gelen 1930’lu yıllarda kültürel çalışmalara ağırlık verilir. Bu kültürel çalışmaların ağırlık noktasını “Türk Tarihi” ve “Türk Dili” ile ilgili yapılan faaliyetler oluşturur. Bu çalışmalara bağlı olarak birçok görüş ortaya konur ve tartışılır. Bunlardan biri de “Öztürkçe” kelime oluşturma ve yazma meselesidir. Cumhuriyet döneminde siyasi, sosyal, kültürel hayatta yaşanan değişim, gelişim ve yeniliklere bağlı olarak bu konular edebî eserlerde kendilerine yer bulurlar. Hâkim ideolojinin benimsenmesinde ve yayılmasında özellikle romanlardan ve piyeslerden yararlanılır. Vâ-nû’ya ait *Savaşın Barışa*, tamamen “Öztürkçe” iddiasıyla yazılmış ilk ve tek romandır. Münir Hayri (Egeli)’nin *Bir Ülkü Yolu*, *Taş Bebek* ve *Bayönder* piyesleri de “Öztürkçe” ile yazılmışlardır. Biz de yazımızda, 1930’lu yıllarda popüler olan “Öztürkçe” meselesinin edebî eserlerde nasıl yer aldığı örnek metinler üzerinden incelemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Öztürkçe, Dil, Edebiyat, Roman, Piyes

ABSTRACT

Literature is not immune to the changes brought about by social events. The same holds for the main literary genres, novel and stage play. One can detect the effects of the social, political, cultural atmosphere and the dominant ideology of the period in many works of literature. On the other hand literature plays key roles in shaping and transforming society. In the early years of the Turkish Republic in 1930s, cultural studies were considered of vital importance. These cultural studies were centered around “Turkish History” and “Turkish Language”. These studies led to many different perspectives and discussions. One of the hot topics had been the creation of an “Öztürkçe” vocabulary and literature. The social, cultural and political practices of the early Republic found their way in works of literature. The Republican Revolution put novel and stage-plays in the service of legitimating and propagating its ideology. Va-nu’s *Savaşın Barışa* is the first and only novel penned with “Öztürkçe” vocabulary. Münir Hayri (Egeli)’s stage plays *Bir Ülkü Yolu*, *Taş Bebek* and *Bayönder* also made use of “Öztürkçe” vocabulary. In this article we examined how the hot topic of 1930s namely “Öztürkçe” had its echoes in certain literary works of that period.

Keywords: Öztürkçe, Language, Literature, Novel, Stage Play

EXTENDED ABSTRACT

Literature as a mirror of life is thus not waterproof to the changes in society. The same holds for the main literary genres, novel and stage play. There many factors at play in the creative process of any novel and stage play. One can detect the effects of the social, political, cultural atmosphere and the dominant ideology of the period in many works of literature. On the other hand literature could play some role in shaping and transforming society. With these in mind the ideologues of the early Turkish Republic started and gave impetus to the studies on Turkish history and Turkish language. Focusing on the Turkish identity, integrating the elements of old Turkish history, reflecting on the Turkish language and the works of the associations of Turkish History and Turkis Language could be evaluated in this framework. In the light of the close ties between culture and literature we can say that these cultural practices are of great importance in the making of Turkish nation-state and its modernization. Certain novels and stage plays of the period had been put in the service of advocating and propagating the new social, cultural, economical and political practices of the emerging Republic. Some parallel patterns between authors’ perspectives and the social, cultural and political conditions of the period are observable. To some extent this is normal as the author is also an individual belonging to a society. It is also a fact that there are times when politics and dominant ideologies effect literary works heavily. Political, social and cultural events find their echoes in literature. So it is possible to see the traces and effects of the Turkish history and language studies of the 1930s in the novels and stage plays of the period. We can see that the new Republic put in stage a wide cultural programme to legitimate and propagate its ideology. Vâlâ Nurettin penned his novel *Savaştan Barışa* (1934) depicting the post national struggle years completely in “Öztürkçe” vocabulary under the influence of the language revolution. Novels and stage plays are used in the service of advocating the new perspective about Turkish history and Turkish language. The theater activities carried out in the Halkevleri were intended to legitimate and propogate the new official thesis of the history. Most of these theater plays staged in Halkevleri, where the lives, wars and civilizations of the ancient Turks were displayed with great enthusiasm, were written to spread the national consciousness and the consciousness of Turkishness. In addition, there were plays that were intended to uphold and praise the revolutions and to serve the love of Turkish homeland and Atatürk. *Bayönder* of Munir Hayri Egeli presents the life of Atatürk as an ideal and is published in 1934 with the hand-written side notes of Atatürk. The purpose of all these stage plays was to support the official theses about the Turkish history and language and to help the adoption of the Revolutions by society. There are many stage plays in the early years of the Republic that deal with issues such as the old Turkish history, the characteristics of the Turks, love of the homeland, the cultural revolutions and heroism of the Turks. There are also many examples of historical novels on the subject of “Turkish History Thesis” written for the purpose of delivering this thesis to the students, the teachers and the general public and legitimating it in their eyes. Another hot topic together with history that is considered to be of utmost importance in the early years of the Republic with is language studies. Va-nu’s *Savaştan Barışa* is the first and only novel penned with “Öztürkçe” vocabulary. Münir Hayri

(Egeli)'s stage plays *Bir Ülkü Yolu*, *Taş Bebek* and *Bayönder* also made use of "Öztürkçe" vocabulary. In this article we examined how the hot topic of 1930s namely "Öztürkçe" had its echoes in some prominent literary works of that period

GİRİŞ

Edebî eserin yazar-eser düzleminde teşekkül merhalesindeki bütün ferdiyetçiliğine rağmen edebiyat, araç olarak sosyal bir nitelik taşıyan dille oluştuğu, topluma hitap ettiği, içinde var olduğu toplumu etkilediği ve ondan etkilendiği için sosyal bir karakter taşır. Sosyal bir kurum olan edebiyat diğer sosyal kurumlarla sıkı sıkıya bağlantılıdır. Edebiyat “insan ilişkisi” çerçevesinde etkileyicilik, şekillendiricilik ve değiştiricilik gibi fonksiyonlar üstlenir. Bazen edebiyat, sosyal değişimin motor gücü olur, bazen o değişimin temsilcisi, bazen yeni açılımlarla yorumlayıcısı ve her hâlükârda sonraki nesillere aktarıcısı olur. Edebiyat, sosyal bir gerçekliktir. Türk edebiyatı da milletimizin yaşadığı sosyal sergüzeştin “meşher”i, mektebi ve “nâkil”i olmuştur. Hatta bu fonksiyonu belki diğer birçok milletin edebiyatından daha fazla bizim için geçerlidir. Türk toplumunda geçmişten günümüze devam eden değişim ve “başka”laşım periyodunun en kalıcı mecrada izini sürmek, en insani boyutuyla mahiyetini anlamak ve en zengin açılımlarıyla yorumunu yapabilmek için Türk edebiyatı, izlenecek yolun görmezlikten gelinemeyecek işaret taşlarından birisidir. Edebî eserin aynı zamanda bir “sosyal belge” oluşu, bir “sosyal mektep” oluşu ve neticede “sosyal gerçeklik” hüviyetinin en vazgeçilmez görünümüleriyle tezahür ettiği belirli dönemlerde kendisini daha çok gösterir. (Andı, 1995, s. 7-8)

Hayatın yansıması olan edebiyatın toplumda yaşanan gelişmelerden etkilenmemesi mümkün değildir. Temel edebî eserlerden olan roman ve piyes için de aynı durum geçerlidir. Romanların ve piyeslerin ortaya çıkışında ve gelişmesinde birçok faktör önemlidir. Bazı eserler içinse bu faktörlerin başında devrin siyasi, sosyal ve kültürel ortamı gelmektedir. Bir eser yazarına bağlı olarak ortaya çıktığı için bütün bunlara yazar faktörünü de eklemek gerekir. Ancak edebî eserler sadece belli olayları yansıtmazlar, aynı zamanda bu olayları doğrudan şekillendirme rolüne sahiptirler. Erken Cumhuriyet dönemi için de böyle bir durum söz konusudur.

Louis Althusser, devletin ideolojik aygıtları olarak tanımladığı aile, okul, kilise, medya, hukuk, sanat gibi unsurların denetimi ve idaresi ele geçirilmeden, hiçbir devlet yapılanmasının sürekli hâle gelemeyeceğini belirtir. (Althusser, 2003). Erken Cumhuriyet döneminde ideolojinin yeni bir modern ulus-devlet inşası sürecinde aile, eğitim ve sanatı edebî eserler vasıtasıyla organize ve idare etmesinde Althusser’in bu tespitleri göz önünde bulundurulabilir. Çünkü roman ve piyeslerin propaganda ve telkin kuvvetleri sebebiyle ideolojiyle ve iktidarla ilişkisi çok önemlidir.

Toplumsal yapıda ekonomik, politik ve ideolojik olmak üzere üç temel düzeyden söz edilebilir. (Geras, 1985) Toplumsal yapıda yer alan tüm kurumlar ve olgular da bu üç düzeyden birisine ait olurlar. Bir toplumda görülen kültürel ve sanatsal etkinlikler de ideolojik düzeyde yer alır. Her sanat eseri, içeriğinde ideolojiyi somutlaştırır, ideolojiler sanat eserlerinde nesneleşirler. Bir başka deyişle, sanat eserinin dinamiğini belirleyen ideolojidir. Tiyatro ve romanın da içinde bulunduğu bir kurum olarak sanat, ideoloji üreticisi bir aygıttır. Bu yönüyle sanat, egemen ideolojiyi güçlendiren, besleyen bir nitelikte kullanılabileceği gibi egemen ideolojiyi zayıflatan ve bu ideolojinin içerisinde eklenilen ideolojik öğeleri çözen bir işlev de yüklenebilir. Devlet,

yeni bir hareket başlatacaksa, hele ki bu hareket daha önce denenmemiş, onaylanmamış, popüler olmayan bir hareketse, önce uygun bir kamuoyu yaratmak zorundadır. Bunun için devlet ideoloji üreten aygıtlarını seferber eder. Öncelikle kamuoyunun onayı alındıktan sonra eylem gerçekleştirilir ve halkın bu eylemlere onay vermelerinin yanında sürece aktif katılımları da sağlanır. (Başbuğ, 2013, s.18-19, 32-33)

Yazıda, bu bağlamda erken Cumhuriyet döneminde hâkim ideoloji tarafından bir süre denenilen “Öztürkçe” kelime oluşturma ve yazma konusunun belli başlı eserlerde nasıl yer aldığı incelenmeye çalışılacaktır. Konu ile ilgili literatür taraması ve tarihsel bağlam ortaya konduktan sonra seçilen edebî metinler üzerinden “Öztürkçe” meselesinin söz konusu dönemde nasıl ele alındığı ve hâkim ideoloji etkisini yitirmeye başladığından sonra nasıl bir değişim yaşandığı gösterilecektir.

1930’lu yıllarda ortaya konan “Türk Tarih Tezi”, “Güneş Dil Teorisi” ve bunlara bağlı olarak değerlendirilebileceğimiz “Öztürkçeciliğin” de siyasi, sosyal, kültürel açıdan önemli yansımaları olmuştur. Bu tezler doğrultusunda okullar için “Tarih” kitapları hazırlanır, yurdun öğretmenleri, öğrencileri ve halk bilinçlendirilmeye çalışılır. Çocuklara ve halka ulaşmada, düşünceleri yayıp benimsetmede piyes ve roman gibi edebî türlerden büyük ölçüde faydalanılır. 1930’lu yıllarda “Türk Tarih Tezi” ve “Güneş Dil Teorisi” kapsamında yazılan birçok roman ve piyes görülür. Bu romanlarda ve piyeslerde konu olarak genelde “eski Türk tarihi” seçilir. Tezlerin görüşlerine paralel olarak, bu piyes ve romanlarda da; Türklerin eskiden beri brakisefal, beyaz tenli ve güzel insanlar oldukları, ziraatı, madenciligi, güzel sanatları bilen ve bunu dünyaya yayan medeni, teşkilatçı, devlet kurucu, lider, üstün özelliklere sahip bir millet olduğu fikri işlenir. Yine Attilâ, Cengiz Han, Timur gibi isimler, dünya çapında önemli, cihangir hükümdarlar olarak gösterilirler. Bu piyes ve romanlarda eski Türk tarihi ve Türklerin hasletleri öne çıkan unsurlardır.

Cumhuriyet döneminde siyasi, sosyal, kültürel hayatta yaşanan değişim, gelişim ve yeniliklere bağlı olarak romanın ve tiyatronun da şekillendiği ve tarihe bakışta önemli bir değişimin yaşandığı görülür. Millî mücadeleden sonra Cumhuriyet’in kurulması ve Cumhuriyet’in kendi kurumlarını tesis etmesinden sonra yani savaş yıllarından normalleşme sürecine geçilen 1920’li yılların ikinci yarısından itibaren siyasi, sosyal, kültürel şartlarla birlikte, geçmişte yaşanan buhranlı yılların doğurduğu romantik ortam, halkın roman ve piyeslere daha çok ilgi duymasını sağlar.

Türkiye Cumhuriyeti, kurum ve kuruluşlarıyla hâkimiyetini gerçekleştirdikten sonra ideolojisini ve devrimleri benimsetmek, yaymak amacıyla kültürel çalışmalara ağırlık verir. Avrupa’nın haksız bir şekilde Türkleri sarı ırktan görmeleri ve barbar olarak nitelermelerine karşı, Türklerin beyazırka mensup, medeni bir millet olduklarını ve çok eskiden, en baştan beri Anadolu’nun Türklerin vatanı olduğunu ispat etme gayretleri bu kültürel çalışmaların başlamasında temel etkidir. Bu doğrultuda eski Türk tarihi ve Türk dili ile ilgili çalışmalar başlar ve hızla gelişir. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Türk Dil Cemiyeti, Dil, Tarih-Coğrafya

Fakültesi ve Halkevlerinin kurulması, “Tarih” kitapları hazırlanması, tarih ve dil kongreleri düzenlenmesi, arkeolojik kazılar, “Türk Tarihi Tezi” ve “Güneş Dil Teorisi” kapsamında yapılan önemli çalışmalardır. “Türk Tarih Tezi ve “Güneş Dil Teorisi”ndeki düşüncelerin, hâkim ideolojinin, köylere varıncaya kadar bütün yurda yayılması konusunda, Halkevlerinin oynadığı rol çok önemlidir. Bütün bu kurumlar vasıtasıyla oluşturulan, geliştirilen sonuçlar piyes, roman gibi edebî türler vasıtasıyla topluma benimsetilmeye ve yaygınlaştırılmaya çalışılır.

Bu anlamda, tiyatroların büyük katkısı olur. Bazı araştırmacılar; Atatürk’ün, tiyatro sanatına önem verdiğini, devlet politikasını gerçekten geliştirebileceğine inandığı için tüm oyunların içeriklerini yakından izlediğini, bunlardan bazılarını yasakladığını, bazı oyunların ise değişiklik yapıldıktan sonra sahnelenmesine izin verdiğini belirtirler. (Landau, 1999, s. 275) Devrin yazar ve şairleri, devrimlerin halka benimsetilmesinde önemli görevler üstlenir. Kendisinden “yobazlığı eleştiren bir roman” yazması istenen Reşat Nuri’nin bu amaçla *Yeşil Gece* romanını kaleme aldığı ileri sürülür. Reşat Nuri üzerine çalışan Birol Emil, romanda verilen mesajlardan yola çıkarak *Yeşil Gece*’yi tam inkılâp Türkiye’sinin romanı olarak değerlendirir. (Emil, 1984, s. 313) Vâlâ Nurettin, Millî Mücadele sonrasını konu ettiği 1934 tarihli *Savaştan Barışa* romanını, dil inkılâbının etkisiyle tamamen Öztürkçe kelimelerle yazar. *Kadro* dergisi, inkılâpların ideolojisini yaymak amacıyla önemli faaliyetlerde bulunur. Cumhuriyet döneminde hâkim görüşlerin yayılması konusunda geniş bir kültür programı uygulandığı görülür.

Ulus-devletin kuruluşunda edebiyatın ve millî bir dil oluşturulmasının önemli bir rolü vardır. Edebiyat ve dil alanındaki çalışmalar ulus-devlet fikrinin yaratılmasında, ulusal bir değerler toplamının oluşturulmasında etkilidir. Ulus-devletin tek bir para birimini saptamak, düzenli bir orduya sahip olmak gibi somut ve görünür niteliklerinin yanında “hayali”, tasavvura dayanan bir boyut da taşıdığı hatta bir ulus-devleti kuran şeyin aslında zihinlerdeki bu imge olduğu çeşitli araştırmacılar tarafından ileri sürülür. Milleti homojen bir topluluk hâline getiren, bir arada ve diri tutan temel unsur fikrî ve ruhî bir inancın yansıması olan ortak anlatılardır. Milleti oluşturma süreci, bu anlatılar üzerinden gerçekleşecektir. Milleti inşa etme, kolektif anlatılar uydurmayı, etnik farklılıkların homojenleştirilmesini ve muhayyel bir cemaatin ideolojisini yurttaşlara benimsetmeyi gerektirir. (Jusdanis, 1998, s. 53; Anderson, 2011) Türk kimliği üzerinde durma, eski Türk tarihine gitme, Türk dili üzerinde düşünme, Türk Tarih ve Türk Dil Kurumları’nın çalışmaları bu çerçevede de değerlendirilebilir. Edebiyat-kültür arasındaki sıkı bağ düşünüldüğünde, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen bu kültürel faaliyetlerin Türkiye’nin ulus-devletleşmesi ve modernleşmesi açısından çok önemli olduğu söylenebilir.

1930’lu yıllarda “Türk Tarih Tezi” ve “Güneş Dil Teorisi” çevresinde ortaya konan, savunulan görüşlerin halka, yeni nesle ulaşmasında bazı romanların ve piyeslerin son derece önemli katkıları olmuştur. Bu dönemde bazı romanlar ve piyesler, birçok yazarın kaleminden Cumhuriyet’in ilânı sonrasında sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda gerçekleştirilen değişikliklerin, yeni yapılanmaların savunucusu ve hatta yayıcısı işlevini üstlenmişlerdir. Yazarların bakış açıları, dönemin fikrî, siyasal, sosyal ve kültürel şartlarına paralel olarak gelişir, değişir. Mevcut hükümetlerin dönemlerindeki tavırları bazı yazarların tutumlarında

son derece önemlidir. Toplum içinde yaşayan bir birey olarak yazarın, toplumda hâkim olan düşüncelerden, yaşanan gelişmelerden etkilendiği görülür. Aynı zamanda sanatçılar, toplumu değiştirme, dönüştürme, etkileme ve kamuoyu oluşturma gibi roller üstlenebilirler. Zaman zaman toplumların hayatında siyasetin, ideolojilerin, hâkim düşüncelerin edebiyatı, dolayısıyla edebî eserleri etkilediği bir gerçektir. Bir başka ifadeyle, bazı dönemlerde, edebî eserlerde hâkim ideolojinin, düşüncelerin izleri görülür.

19 Şubat 1932’de Türk Ocakları yerine kurulan Halkevleri, devrin ideolojisinin dolayısıyla “Türk Tarih Tezi” ve “Güneş Dil Teorisi”nin halka ulaşmasında, benimsetilmesinde ve yayılmasında son derece önemli görevler üstlenir. Halkevleri’nde açılan kitaplıklar, okuma-yazma kursları, dergi yayınları, halkbilim, köy araştırma ve incelemeleri, uygulamaları, tüm güzel sanatlar, dil, tarih gibi alanlarda yapılan çalışmalar, Halkevleri’ni bölgelerinde birer kültür merkezi hâline getirir. (Karadağ, 1998, s. 61) Halkevleri’nde yürütülen tiyatro çalışmalarında devrin tarih görüşü de benimsetilmeye, yaygınlaştırılmaya çalışılır. Eski Türklerin yaşamları, savaşları ve uygarlıklarının büyük bir coşku ile sergilendiği Halkevleri’ndeki bu tiyatro oyunlarının büyük bir bölümünün ulusal bilinci, Türklük bilincini yaygınlaştırmak için yazıldığı görülür. Bu oyunlarda Osmanlı tarihi ya hiç işlenmez ya da yeni Türk devletinin karşıtı olarak olumsuz yönleriyle ele alınır. (Karadağ, s. 144) Ayrıca, devrimlerin korunması ve övgüsünü, yurt sevgisini işleyen ve Atatürk’ü anlatan oyunlar da görülür.

Bütün bu oyunların yazılışlarındaki amaç; “Türk Tarih Tezi” ve “Güneş Dil Teorisi”ni duygusal açıdan desteklemek ve Cumhuriyet devrimlerinin benimsetilmesini sağlamaktır. Oyunlarda; Türklerin yiğitliği, cesurluğu, âdilliği, yardımseverliği, dürüstlüğü, kadına verdiği önem, kurultay geleneği, devlet kuruculuk özellikleri vb. konular işlenerek Türklerin eskiden beri medeni bir millet oldukları gösterilmeye çalışılır. Ayrıca, Türklerin yurt sevgisi, kahramanlıkları, üstün özellikleri anlatılarak şanlı bir geçmişi olan Türklerin kendilerine güven duymaları ve geleceğe güvenli bir şekilde bakmaları arzulanır. Cumhuriyet döneminde, “Türk Tarih Tezi” etrafında, eski Türk tarihi, Türklerin özellikleri, yurt sevgisi, devrimler, Türklerin kahramanlıkları gibi konuları işleyen çok sayıda tiyatro oyunu vardır. (Akı, 1968; And, 1973; 1983; Başbuğ, 2013) Yine “Türk Tarih Tezi” konusunu işleyen, bu tezin öğrencilere, öğretmenlere, halka ulaştırılması, benimsetilmesi, yayılması amacıyla yazılan çok sayıda “tarihî roman” örneği de görülür. (Karaca, 2014)

Siyasi, sosyal, kültürel olaylar tarihe-tarihî eserlere ve edebiyata-edebî eserlere de yansır. 1930’lu yılların başından itibaren etkili olan “Türk Tarih Tezi” ve “Güneş Dil Teorisi” etrafında ortaya konan düşüncelerin ve faaliyetlerin etkilerini tarihte olduğu kadar tiyatro ve roman alanında da görmek mümkündür.

Biz de çalışmamızda, “Öztürkçecilik” etkisiyle kaleme alınan, öne çıkan bazı eserleri inceledik. Ancak bu eserlerin incelenmesine geçmeden önce konuya açıklık getirmek adına Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin ve Atatürk’ün Türk dili üzerine çalışmalarına ve görüşlerine bir göz atmak faydalı olacaktır.

Cumhuriyet döneminde tarihle birlikte üzerinde durulan, önem verilen diğer bir konu da dil çalışmalarıdır. Atatürk’ün dil işlerinin düşünülmesi zamanının artık geldiğini belirtmesi üzerine; “Türk dilini tetkik ve elde edilen neticeleri neşir ve tamim etmek” maksadıyla “Birinci Türk Tarih Kongresi”nin hemen ardından 12 Temmuz 1932’de “Türk Dili Tetkik Cemiyeti” kurulur. 1932 yılının Ekim ayında da “Türk dilini menşelerine, ilmî, medeni ihtiyaçlara ve müstakbel inkişafıya göre tetkik ve tespit etmek üzere” İstanbul’da I. Türk Dil Kurultayı gerçekleştirilir. Kurultayın amacı; Türk dilinin geçmişini, eskiliğini ve dünya dilleri arasındaki yerini, medeniyet dili olduğunu göstermektir. Türk dilinin yabancı sözcüklerden arındırılması çalışmaları bu kurultaydan sonra hızla gelişir. (Tekin, 1975, s. 488-499)

Ülkü dergisinde çıkan “Türk Dili Tetkik Cemiyeti” hakkındaki yazıda, cemiyetin amacı; bugünkü cihan medeniyetini temsil eden garp âleminin daha bundan dört asır evvel dinlik ve dünyalık bütün kültür dilini millî dilden geliştirmek suretiyle kazandığı medenî erginliğe Türk milletini de bir an evvel erişirmek; onların aşmış ve geçmiş oldukları türlü inkılâp dağlarını, derelerini en kestirme yoldan aşmak ve geçmek; böylece onlara bir an evvel yetişip katışarak onlarla medeniyetin engin sahalarında boy ölçüşmek ve bunun için de “Türk dilini” layık olduğu en yüksek kemâl derecesine erişirmek, şeklinde açıklanır. (Özden, 1933, s. 31-40)

1934 yılında yapılan kurultayda Cemiyetin adı, “Türk Dili Araştırma Kurumu”; 1936’daki kurultayda ise “Türk Dil Kurumu” olur. Afet İnan hatıralarında, dil teorilerini açıklayan kitaplar okuyan ve her tarihi konu içinde, dil belgeleriyle çözülecek konular olduğuna inanan Atatürk’ün tarih çalışmalarının yanında Türk dilinin de bilimsel bir inceleme konusu olmasını istediğinden bahseder. (İnan, 2011, s. 293) Atatürk, 1934’ten 1938’e kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki açılış nutuklarında, Tarih ve Dil Kurumlarından özellikle söz etmiş, bu derneklere hükümetçe önem verilmesini belirtmiş ve kamuoyunun ilgisini bu kuruluşun çalışmaları üzerine çekmiştir. Atatürk’ün 5 Eylül 1938 tarihli vasiyetnamesinin altıncı maddesinde: “Her sene nemadan mütebaki (arta kalan) miktar, yarı yarıya Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir” ifadesi yer alır. (İnan, s. 275-279)

Atatürk, tüm yaşamı boyunca tek bir kitaba, Sadri Maksudi’nin *Türk Dili İçin* adlı kitabına giriş niteliğinde bir ön söz yazar. İleriki yıllarda Türk Dil Kurumu Atatürk’ün bu sözlerini şiar edinir. Mustafa Kemal bu kitap için şunları yazar: “*Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissini inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil, şuurlu işlensin. Ülkesini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.*” (Arsal, 1930) Atatürk’ün yazdığı ön söz niteliğindeki bu vecizeler dizisi kitabın başında yer alır. Kitabın ilk sayfalarında kuşe kâğıt üzerine karşılıklı olarak Atatürk’ün orijinal el yazısı klîşesi ve matbu metin şeklinde yer alan bu kısa metin 2 Eylül 1930 tarihini taşır. Sadri Maksudi’nin kitabında Atatürk’ün herhangi bir özdeyişi alınıp kitabın başına konulmaz. Atatürk, bu metni bizzat bu kitap için kaleme alır. Nitekim metnin altında “Gazi Hazretleri bu yüksek vecizeleri kendi elleri ile bu kitap için yazmışlardır” notu bulunur. İleriki yıllarda bu satırlar dile odaklanan çalışmalarda, Dil

Kurumu ve başka yayın kurumlarının bastıkları eserlerde kaynak gösterilmeksizin Atatürk'ün özdeyişi olarak kullanılır. (Toprak, 2012, s. 429-430)

Falih Rıfki Atay; Atatürk'ün, Türkçülerin öz dil zenginlikleri hakkındaki iddialarıyla bulunan yeni kelimelerle ilgilendiğini ve H.G. Wells'in tarihinin de onu Türkçülerin tarih anlayışına ısındırdığını belirtir. Ayrıca Atay, Türklerin, kendilerine öğretilenden başka türlü bir tarihi olduğu ve Türkçenin bağımsız bir ilim ve edebiyat dili olabileceği kanısının, Türklük gururu ile göğsü durmadan kabarıp inen Atatürk'e büyük bir şevk verdiğini ifade eder. (Atay, 1980, s. 468; Toprak, s. 446)

Atatürk'ün çok kitap okuması, çok çalışması, dil ve tarih konularına vakıf olması ile ilgili görüşler birçok şahsiyetin eserlerinde yer alır. Bunlardan biri olan Agop Dilaçar, Atatürk'ün dil ve tarih tezlerinin çok çalışarak, okuyarak oluştuğunu, alt yapısında büyük bir hazırlık ve birikim olduğunu anlatır. Atatürk'ün dil konusundaki çalışmalarına, bizzat kendisinin ilgilendiği “Geometri” kitabının hazırlanışını örnek veren Dilaçar, Atatürk'ün “Türkçe” konusundaki hassasiyetinden de bahseder. Atatürk, Güneş-Dil Kurultayı kapanır kapanmaz (1936), uygun görülen Fransızca geometri kitaplarından birer tane aldırır. Bunlar üzerinden Atatürk'ün yazacağı geometri kitabının tasarısı çizilir ve bütün kış Atatürk bu kitapla uğraşır. Boyut, uzay, yüzey, düzey, çap, yarıçap, kesek, kesit, teğet, açı, açıortay, içters açı, dışters açı, çekül, yatay, düşey, dikey, yöndeş, konum, üçgen, dörtgen, beşgen, köşegen, eşkenar, türev, varsayı, gerekçe gibi öğrencinin anlayış yolunu tıkamayan, kolay anlaşılabilirliği için bir ipucu veren terimler hep Atatürk tarafından yapılmış ve anonim olarak kitabın üzerinde “Geometri öğretenlerle, bu konuda kitap yazacaklara kılavuz olarak Kültür Bakanlığınca neşredilmiştir” denmiştir. Atatürk'ün Türk milletinin “kendini tanıma” gücünü yenilemek üzere, atalarının özüne, ilham kaynağına döndüğünden bahseden Dilaçar, bu şevkle, 1934'te kendini ziyaret eden İsveç veliahtı Prens Gustaf Adolff'a Öztürkçe bir hitabede bulunduğuna değinir. Dilaçar, Atatürk'ün amacının Türk dilini hem özleştirmek hem de zenginleştirmek olduğuna vurgu yapar. (Dilaçar, 1975, s. 467-485)

Türk Tarih Kurumu'nun yayın organı, 1937 yılında yayımlanmaya başlayan *Belleten* dergisidir. Türk Tarih Kurumu umumî kâtibi Uluğ İğdemir, “*Belleten*” sözcüğünün nasıl bulunduğunu anlatır. Bu da Atatürk'ün, bizzat çalışmaların içinde olduğunu gösteren başka bir örnektir. 1936 yılında Tarih Kurumu tarafından neşredilmesine karar verilen mecmuaya bir ad bulma meselesi üzerinde Çankaya'da yapılan çalışmaya katılan Atatürk, Afet Hanım'a “bülten”in anlamını sorar. Önce, Fransızca Larousse'a bakılır. Burada kelimenin İtalyanca “*Bulletino*” kelimesinden geldiği yazılmakta ve delâlet ettiği manalar izah edilmektedir. Bundan sonra sırasıyla ve daha büyük lügat kitaplarına, Fransız, Lâtin dillerinin etimolojik lügatlerine bakılır. Bunlarda kelime Lâtince “*Bulla*” sözüne götürülmekte, bu kelimenin de Lâtincede Etrüskçeden geçmiş olması ihtimali ileri sürülmektedir. Atatürk'ün bu araştırmalardan sonra bakılmasını istediği Pekarski'nin Yakut lügatinde bu kelimeye çok benzeyen “*Belieten*” kelimesi bulunur. Bu kelimenin manası aşağı yukarı Latincedeki kelimeye benzemektedir. Atatürk bu kelimeyi Türkçedeki mana ve fonetik bakımından benzer “bel, belge, belli, belletmek” gibi

kelimelerle mukayeseye eder. Nihayet mana ve fonetik bakımından “Bulletin” sözüne pek yakın olan “Belleten” kelimesi bulunur. (İğdemir, 1939, s. 355-356) Atatürk’ün hasta yatağında son gördüğü eser de yine *Belleten* olur. (İnan, 1939, s. 243-244)

1932-1935 arası, “Öztürkçeci” atılım dönemi olarak düşünülebilir. CHP, Halkevleri, radyo ve bütün gazeteler, tam bir seferberlik hâliyle dilde özleştirme politikasına iştirak ederler. 1935’te resmî kabul gören “Güneş Dil Teorisi”, “Türk istisnacılığı”nın doruğu denilebilecek bir kırılma yaratır. İlginç biçimde, bir iletişim aracı olarak dili güçlendirmekten çok, kuralsız bir ulusalcılık kampanyasına hatta yarışına dönüşen özleştirme, yine ulusalcı bir çıkış olan “Güneş-Dil Teorisi”nin itibar kazanmasıyla ivmesini yitirir. Daha 1932’deki I. Türk Dil Kurultayı’nda Hüseyin Cahit Yalçın’ın savunduğu, Ziya Gökalp’ın geliştirmiş olduğu “Türkçeleşmiş Türkçe”dir (Yaşayan Türkçe) anlayışı, bu tarihten sonra daha gür bir biçimde seslendirilir hâle gelir. Hatta, Atatürk’ün giderek “Öztürkçeci” hevesten uzaklaştığı, bunu “aşırı bir deneme” olarak gördüğü öne sürülür. (Taşkın, 2001, s. 420-421)

“Türk Dili Tetkik Cemiyeti”nin kurulması ve dil kurultaylarıyla beraber Türk dilinin çeşitli meseleleri ve bu alandaki çalışmalarla ilgili devrin gazete ve dergilerinde birçok yazı kaleme alınır. 1920-1940 yılları arasında dergilerde yayımlanan Türk dili ile ilgili yazılar, üç cilt olarak bir araya getirilmiştir. (Yetiş, 2005)

Türk Dili Tetkik Cemiyeti ve Atatürk’ün dil üzerine yaptığı çalışmalara ve görüşlere genel bir göz attıktan sonra inceleme konumuz olan eserlere geçebiliriz.

Savaşın Barışa, tamamen “Öztürkçe” iddiasıyla yazılan ilk ve tek romandır. (Çürüksulu ve Vâ-nû, 1934) Kitabın başında yer alan, ön söz niteliğindeki “Başlamadan Önce” başlıklı bölümde yazarlar, 1934 yılında basılan romanı Dil Bayramına yetiştirdikleri için sevinçli olduklarını belirtirler: “*Bizim yaşayışımızdan, bizim düşüncelerimizden doğan Savaşın Barışa’yı Öz Türkçe olarak bitirip bastırduğumuz, hem de Dil Bayramına yetiştirdiğimiz için sevinçliyiz.*” (s. 3)¹

Romanda, Yunan saldırılarının püskürtüldüğü, Millî Mücadelenin kazanıldığı, barışın hüküm sürdüğü 1934 yılı konu edilir. Aşk ve macera unsurlarıyla beslenen ve geriye dönüşlerle Millî Mücadele yıllarında yaşananların da dile getirildiği romanda esas gayenin barışı devam ettirmek olduğu vurgulanır.

Yazarlar, romanın dil bakımından önemine dikkat çekerler. “Öztürkçe” olan bu eseri yazarken “Tarama” dergisini kullandıklarını, alışık olunmayan kelimelerin karşılıklarını ise romanın sonunda gösterdiklerini belirtirler. Ayrıca, okuyucuların sadece ilk on sayfada zorlanacaklarını daha sonra ise kelimeleri kolayca sökeceklerini ifade ederler:

1 Makaledeki bütün alıntılarda metinlerdeki orijinal imlâ esas alınmıştır.

“İşte, Savaşın Barışa, bu bakımdan, bizim yaşayışımızla düşüncemizden doğma olduğu gibi, dil bakımından da, su karışmamış Türktür. Onu yazarken, Tarama dergisini kullandık. İstanbulda şimdilik alışılmıyan lâkırdıların, Osmanlıca karşılıklarını, en sonda, gösterdik. İnanın ki, yalnız ilk on yaprakta güçlük çekeceksiniz. On birinci yaprağı geçtiniz mi kolayca sökeceksiniz.” (s. 4)

Eskiden beri İstanbul Türkçesinin yazı dili için yetmediğine, hem yurt içi hem yurt dışında yaşayan Türklerin sözlerinin toplanması gerekliliğine dikkat çektiklerini ancak böyle bir tarama dergisinin olmadığını belirten yazarlar, Atatürk sayesinde Türk Dili Tetkik Cemiyeti ve kurultaylarla böyle bir “Tarama Dergisi”ne kavuştuklarını vurgularlar. Tamamen “Öztürkçe” ile yazılan bu ilk eseri oluştururken bu “Tarama Dergisi”nden faydalandıklarını ifade ederler. Kendi çeşidinde ilk olan bu eserin eksikliklerini göz önünde bulundurarak daha iyilerini oluşturmak için kendilerine büyük iş düşüğünü de eklerler:

“Öteden beri şöyle demiştik: “İstanbul Türkçesi, yazı dilimiz için elvermez; hem yurdumuzun içinde, hem dışında yaşayan Türklerin sözleri toplanarak, bunlardan, Almanların Hochdeutsch’u gibi yüksek bir Türkçe yaratmalıdır!., Ancak, elimizde başvuracak bir dergi yoktu. Yine kurtarıcının yarattığı T.D.T.C. ile Kurultaylar, bu Tarama Dergisini bize vermiş bulunuyor! Biz de buna baş vura vura, bir tek sözün üstünde uzun uzadıya düşünme dura, epeyce büyük olan bu Savaşın Barışa’yı bitirip çıkardık. Sanırsınız ki, kendi çeşidinde şimdilik ilk okuştur. Bu denememizdeki eksiklikleri gözönünde tutarak, daha iyilerini yaratmak, hem başka arkadaşlarımıza, hem de gene bize düşer.” (s. 4-5)

Eserde yabancı söz kullanmadıklarını belirten yazarlar, yabancı gibi görünecek bazı sözlerin de köklerinin Türkçe olduğunu öğrendiklerini vurgularlar. Osmanlıca sözlerin karşılıklarını ararken de halkın ağzına, kulağına uygun olan “Öztürkçe” sözleri seçtiklerini ifade ederler:

“Şunu bildirelim: Savaşın Barışa’nın içinde bir tek yabancı söz kullanılmamıştır. Yabancı gibi görünecek birkaçının da ana kökleri Türkçe olduğunu dil bilgîlerinden öğrendik. Tarama dergisinde yıldızlı olarak gösterilenleri de alıp kullandık. Osmanlıca sözlerin karşılığını ararken, bulduğumuz öz Türkçelerin bizim ağzımıza, kulağına en uygun gelenleri seçtik. Eski yazılarda olsun, şimdiki Türkçeler arasında olsun çok kullanıldığını öğrendiklerimizi, ötekilerinden ayırıp edip, aldık. Bir söz, birbirine benzemiyen türlü türlü yorulara geliyorsa, onu bırakıp tek yoruya geleni kullandık.” (s. 5)

Karşılıklarını bulamadıkları bazı sözleri de kendilerinin yarattıklarını dile getiren yazarlar, bir anlamda yeni söz önerisinde de bulunmuş olurlar. Telefon için “telsesi”, mikrofon için “kiçikses” bunlara örnek olarak gösterilebilir:

“Düşüncemizi anlatmak için, Batı Türkçesinin konuşmasında da, eski yazılarında da söz bulamayınca, pek uzak soydaşlarımızın yardımına koşmak gerektiğini

duyduğumuz tek tük oldu. Karşılığını bulamadığımız beş on tane sözü de biz yaratmaya çalıştık. Örnek gösterelim: “Telgraf” için “Telyazısı” dendiğine göre “Telefon” için “Telsesi” dedik. “Mikrofon” için, şimdi yaşayan “Küçük” sanını değil, Kur’anın eski çevirmelerinde görülen ölmüş bir sözü “Kıçık” sanını kullanarak, “Kıçkses” dedik. Kendi uydurduğumuz sözlerin karşılığına (?) diye belgiler koyarak karışıklığın önüne geçmek istedik.” (s. 5-6)

Yazarların üzerinde durdukları diğer bir konu “Öztürkçe” ile uğraşma, yazma işinin geleceği meselesidir. Yeni karşılaştıkları sözlerin eski bir tanıdık gibi göründüğünü, hemen kaynaştıklarını belirten yazarlar, bu işin devam edeceğine yürekten inanırlar. “Öztürkçe” kullanmanın, yazmanın kolay olacağını düşünen yazarlar, yakın bir zamanda Araba, Farsa, Freng avuç açmadan, herkesin atalarımızın öz diliyle konuşup yazacağını ifade ederler:

“Bütün okurlarımıza şunu bildirelim ki, Öz Türkçeyle uğraşmak, bizim için, artık bırakılmaz, tadına doyum olmaz bir alışkanlık olup çıkmıştır. Yeni karşılaştığımız sözler, bize eski bir hısım görünüyor. Çok geçmeden içli dışlı kaynaşveriyoruz... Şuna da sarsılmaz bir inanla bağlandık: Bu iş, yürüyecektir. Açıkça söylemekten sıkılmayalım ki, ilkönceleri, yüzde yüz Türkçe yazmanın bir türlü olamayacağını sananlardandık; şimdi ise: “Böyle zengin bir dil başkalarının eline bakmaz!.. diye düşünüyoruz! Bugünkü çocukların büyümesine bile kalmadan, hepimiz atalarımızın öz diliyle, Araba, Farsa, Freng avuç açmadan, konuşacağız, yazacağız! Öz Türkçenin yaşayışımız ortasında yer tutması, elifbanın alfabeyle değişmesinden bile kolay olacaktır!” (s. 6)

Savaştan Barışa Romanında Kullanılan “Öztürkçe” Sözler:

A

Acun – dünya, **Ağu** – zehir, **Alan** – meydan, **Alp** – cengâver, **Angı** – hatıra (hafıza), **Andaç** – hatıra, **Arıglı** – namuslu, **Avadanlık** – alet, **Avcar** – baharat, **Ayakçağ** – merdiven

B

Bağlağı – şart (?), **Barış** – sulh, **Bars** – verem, **Bastamak** – kumanda etmek, **Basın** – matbuat, **Basınma** – intiba, **Baskan** – zafer, **Başbuğ** – reis, **Baştaklık** – istiklâl, **Bay sa** – madalya, **Belgi** – işaret, **Bil** – vakit, **Bilget** – havadis, **Biyişi** – dans, **Bıcgas** – misak, **Budun** – millet, **Bulak** – belâ, **Bulgu** – icat, **Bulgağ** – belâ, **Buyruk** – zabıt, âmir

C

Cemdek – naaş

Ç

Çavut – duvar, **Çekilim** – ricat, **Çevre** – muhit, etraf

D

Dapa – taraftar, **Depçik** – mahmuz, **Dikilitaş** – abide, **Dinek** – kule, **Dirlik** – rahat, **Dışışleri** – hariciye (?), **Donanım** – levazım, **Düzme** – masal, uydurma, **Durdurum** – mütareke

E

Endeşmek – vermek, **Erteye değin** – sabaha kadar, **Esenlemek** – selâmlamak, **Esişmek** – cilveleşmek, **Eyiş** – hava, şarkı

G

Gereklik – lüzum, **Geygi** – elibe (elbise?), **Gez** – defa, kere, **Gidinki acun** – ahret, **Girişme** – teşebbüs, **Gökçek** – lâtif, **Gökçen** – zarif, **Gönenmek** – memnun olmak, **Güngöre** – pencere, **Görek** – manzara, **Gullukçu** – memur, **Güleç** – şen

I

Ilgarcı – kurye, **Işılgi** – lâmba

İ

İllik – millî, **İm** – işaret, sembol, **İnamlı** – şayanı itimat, **İnanç** – vekil, **İşkil** – vehim, **İşlik** – fabrika, **İşteşlik** – aynı işle meşgul olanların cemiyeti, şirketi, yahut işbirliği (?), **İtindirmek** – teşkilâtlandırmak, **İtirmek** – kaybetmek, **İyiliksever** – hayırperver (?)

K

Kaptıkaçtı – otomobil (?), **Kavrağı** – kabza, **Kent** – şehir, **Kerte** – derece, **Kez** – defa, **Kezlemek** – nişan almak, **Kiçikses** – mikrofön (?), **Kıyga** – dakika, **Kıym** – işkence, **Konuk** – misafir, **Koşuk** – şiir, **Koşuğu** – şair, **Körlük** – fener, **Kulduk** – teşekkür, minnet, **Kurağ** – müessesese, **Kurun** – asır, **Kurultak** – devlet, **Küdün** – resmi kabul

M

Mutluluk – saadet, **Mez** – keyif, **Mücene** – nüve

O

Okuş – kitap, **Ongun** – mamur, **Ortaklık evi** – şirket, **Orun** – makam, mesnet

Ö

Öden – mükâfat, **Öğmek** – methetmek, **Öyün** – vakit, **Özen** – dikkat

P

Pusat – silâh

S

Saldırım – hücum, **San** – sıfat, **Sava** – haber, **Savaşmak** – harbetmek, **Savcı** – muhabir, **Savyazgan** – gazete (?), **Savgi** – felâket, **Savun** – ziyafet, **Savut** – âlet, vasıta, **Saygamak** – sarfetmek, **Sayrı** – hasta, **Sayrılanmak** – hastalanmak (?), **Seğirme** – raks, dans, **Seyasacı** – siyâsî, diplomat, **Sin** – mezar, **Sizik** – resim, **Sınır** – hudut, **Sırbeli** – Sırbistan (?), **Sosyal** – medenî, **Soysallık** – medeniyet (?). **Sökelli** – hasta, **Sökelmek** – hastalanmak, **Suğdıç** – mûsamere, **Suyun** – niyet, **Süngüşme** – muharebe

Ş

Şaşak – mucize

T

Tabu etmek – teşekkür etmek, **Tahça** – dolap, **Telsesi** – telefon, **Tergi** – masa, **Tevir** – renk, **Tura** – imza, **Turalamak** – imzalamak, **Turga** – kumaş, **Tutkuş** – fren, **Türütme** – ibda etmek, **Tike** – parça

U

Uçku – tayyare, **Uçur** – zaman, **Ulak** – emirber, **Ulaş** – gaye, hedef, **Ulaşıklık** – irtibat, **Ulus** – halk, **Umaç** – gaye, hedef, **Umut** – ümit, **Usgarmak** – hatırlamak, **Uz** – sulh, anlaşma, **Uza** – zaman, **Uzlaşık** – müellif (?)

Ü

Ülkü – mefkûre, ideal, **Üren** – nesil, **Üslük** – pardösü, **Üşkürmek** – hatırlamak, **Üye** - aza

Y

Yağı – düşman, **Yalabaç** – mümessil, **Yaldıran** – merdiven başı, **Yaldırayık** – elektrik, **Yam** – posta, **Yanı** – sitem, **Yancık** – cep, **Yangınbasan** – itfâiye (?), **Yarıçalap** – nim ilâh (?), **Yarlığa** – merhamet, şefkat, **Yasa** – kanun, prensip, **Yepermek** – telâş etmek, **Yerdeş** – hemşeri, vatandaş, **Yin** – vücut, **Yolak** – meslek, **Yoru** – mana, **Yölgüç** – ustura, **Yöndem** – üslûp, **Yöre** – muhit, **Yusunluğ** – meşru, **Yüğnek** – cami, mescit, **Yülünmek** – traş olmak (?), **Yürüme eyişi** – marş (?)

Savaştan Barışa romanının ön sözünde; Öztürkçeyle uğraşmanın kendileri için artık bırakılmaz, tadına doyum olmaz bir alışkanlık olup çıktığından, bu işin yürüyeceğinden, böyle zengin bir dilin başkalarının eline bakmayacağını düşündüğünden, Araba, Farsa, Frengre avuç açmadan herkesin atalarımızın öz diliyle konuşup, yazacağından ve Öztürkçenin yaşayışımızın ortasında yer tutmasının, elifbanın alfabeyle değişmesinden bile kolay olacağına inandığından bahseden Vâ-Nû aradan geçen yılların etkisiyle bu görüşlerinden uzaklaşacaktır.

1949 yılında *Akşam* gazetesinde “Dilde Anarşinin Tarifi” başlıklı bir yazı kaleme alan Vâ-nû’ya göre; dildeki anarşinin tarifi şudur: Yaşayan kelimeleri atarak yerlerine uydurmalarını getirmek gayreti ve bundan doğan ikilik, üçlük. Bu anarşiyi önlemenin çaresi ise tarihin bize mâl ettiği kelimeleri, zoraki usullerle, meselâ, meşhur anayasa tabirleriyle, meselâ yeni terimlerle Türkçeden kovmamaktır. Tarihî bir kelime mevcutken, onun yerine uydurma bir kelimeyi Türkçeye zorla sokmaya kalkışmamaktır. Vâ-nû’nun görüşlerinin geçen yıllar içinde nasıl değiştiğini göstermek adına bu yazının bir bölümünü aşağıda verdik:

“...Tarihimizin Türk milletine malettiği ve köylere kadar intikal eden binlerce kelimeyi terkederek onların yerine halk tarafından anlaşılamiyan ve birbirini tutmayan arabalarla ıstılah getirdik. İşte bu uydurma yeni terimler, lisandan mevki sahibi kelimeleri tardedip güya onların rollerini oynamak istediler; olamadı. “Memur” yerine “işyar”, “hâkim” yerine “yargıç”, ilh?... Tutamadı ve tutamıyor. Bu misaller pek çoktur; ve zaman geçtikçe ikilik büsbütün büyüyecektir. Çünkü, mesele yalnız, “memur” ve “hâkim” gibi çok yayılmış sözlerden ibaret değildir. ... Bunları nesillerce yazdık ve konuştuk. Şimdi mektepler yoliyle, adliye yoliyle, klâsik tercümeleer yoliyle, kısacası devlet zoriyle bütün o munis kelimeler cihanımızı kapı dışarı etmek ve bunların yerine, yeni neslin ezberlediği ve eski neslin bir türlü anlıyamadığı nâmütenahi uydurma kelime kabullenmek bize cebredilmiştir. İşte, isyan ettiren budur. Çocuklarımızın kitaplarını okuyup anlamak istiyoruz. Bizim kitaplarımızı da çocuklarımızın okuyup anlamasını istiyoruz. Bir lise talebesi ile, bir üniversiteli ile yanyana gelince münevver bir mevzuu konuşabilmek istiyoruz. Hülâsa kültürde millî beraberlik bozulmasını istiyoruz. ... “Dildeki anarşi”nin tarifi, bence şudur: Yaşayan kelimeleri atarak yerlerine uydurmalarını getirmek gayreti; ve bundan doğan ikilik, üçlük. Bu anarşiyi önlemenin çaresi: Tarihin bize malettiği kelimeleri, zoraki usullerle, meselâ, meşhur anayasa tabirleriyle, meselâ yeni terimlerle Türkçeden koğmamaktır. Tarihî bir kelime mevcutken, onun yerine uydurma bir kelimeyi Türkçeye cebren sokmağa kalkışmamaktır.” (Vâ-nû, 1949, s. 3-4)

Yukarıdaki yazıda da görüldüğü üzere Vâ-nû’nun görüşleri, 1934 yılından 1949 yılına kadar oldukça değişmiştir. Bu değişimde devrin konjonktürünün, hâkim ideolojinin ve siyasi, sosyal, kültürel, edebî şartların değişmesinin büyük rolü olduğu düşünülebilir. Yazarların düşünceleri değişebileceği gibi, onlar devrin şartlarına göre farklı tutumlar da sergileyebilirler. Vâ-nû, “Öztürkçe” kaleme aldığı *Savaşın Barışa* romanı dışında böyle bir teşebbüste bulunmaz.

Savaşın Barışa popüler romanlara da örnek olarak gösterilebilir. Bu tarz romanların edebî olarak çok da nitelikli olduğu söylenemez. Ancak bu tarz popüler romanlar, özellikleri gereği bazı görüşlerin, konuların halka ulaştırılmasında önemli roller üstlenmişlerdir.

Popüler romanlar, okuyucunun beğenisini hemen kazanan, anlaşılması ve zevk alınması için bir ön birikime ihtiyaç duyulmayan, hoşça vakit geçirme esası üzerine kurulmuş romanlardır. Bu romanlar tek düzlemden üretildikleri için fazla emek sarf edilmeden rahat okunurlar,

anlaşılabilirliği kolaydır. Popüler romanların dili, hitap ettiği kitlenin özelliklerine bağlı olarak sade ve anlaşılır, kurgusu ise genel olarak zayıftır. Yazarların dil ve kurguda gereken hassasiyeti göstermemelerinden dolayı bu romanlar çoğu zaman edebî nitelikten yoksundurlar. Bu tür romancılar, romanda yaratıcılıktan öte faydalı olabilme amacı taşırlar. Popüler romanların yazarları mükemmeliyetçi olmadıkları için eserlerini oluştururken çok fazla dikkat etmezler. Özellikle tefrikalarda, yetiştirmek gayesiyle eserlerini çoğu kez kontrolsüz bir biçimde baskıya verirler. Bu durum, bazen romanda çeşitli hataların yapılmasına sebep olur.

Popüler romanlarda çoğunlukla aşk, macera ve tarihî hadiseler konu edilir. Popüler romanda merak, eserlerin bir çırpıda okunmasını ve eserlerin sürekliliğini sağlayan unsurlardandır. Yani, popüler romanlarda okuyucunun ilgisi ön plandadır. Okunma süreleri kolaydır ve okuyucu sıkılmadan okur. Popüler romanlar hemen tutulurlar ancak kısa bir zaman sonra da unutulurlar. Okuyucusunu eğlendirmeyi amaçlayan popüler romanların eğitici yönü de önemlidir. Okuma sevgisi, tutkusu aşıl原因an popüler romanlar, daha nitelikli edebî ürünlerin okunmasına kapı arayabilir, vesile olabilirler. (Yalçın, 2006, s. 359-392; Uğur, 2013)

Bazı popüler romanlar, millî kimliğin oluşmasında ve sahiplenilmesinde önemli bir yere sahiptirler. Bütünleştirici ve birleştirici bir amaca hizmet eden bu romanlar, kolektif belleğin canlandırılması ve korunması konusunda önemli roller üstlenirler. Bazı dönemlerde, hâkim ideolojinin halka ulaşması amacıyla popüler romanlar kullanılabilirler. *Savaştan Barışa* buna örnek gösterilebilir. Cumhuriyet döneminde hâkim ideolojinin, yeni tarih anlayışının ve devrimlerin halka anlatılmasını, yayılmasını ve benimsetilmesini kolaylaştırmak amacıyla popüler romanlardan da yararlanılır.

Ancak *Savaştan Barışa* romanının dil ve üslubu diğer popüler romanlardan farklıdır. Tamamen “Öztürkçe” ile yazılan romanın okunması bir hayli zordur ve okuyucuyu yormaktadır. Belli bir amaç ve iddia ile yazılan roman, o dönemin şartlarında makul görülebilir fakat o dönem bile okunup anlaması zor olan bu romanın herhangi bir etkisinin olmadığı kendinden sonra bu tarz başka bir romanın yazılmamasından anlaşılmaktadır. Okuyucu için zor ve yorucu olması dolayısıyla daha sonraki nesiller tarafından okunmadığı şeklinde bir değerlendirmede bulunabileceğimiz bu romanın okunması ve anlaması günümüzde bile bir hayli güçtür.

“Öztürkçeciliğin” etkisi o dönem yazılan ve basılan bazı piyeslerde de kendini gösterir. Bu konuda dönemin etkili ismi Münir Hayri (Egeli) başı çekmektedir. Bizzat Atatürk’ün üzerinde tashihler yaptığı piyeslerin sahibi olan Münir Hayri, bazı piyeslerini “Öztürkçe” ile yazmıştır.

Münir Hayri (Egeli) tarafından yazılan ve müziği Ulvi Cemal tarafından yapılan *Bir Ülkü Yolu* adlı piyes 1934 yılında kitap olarak basılmıştır. (Egeli, 1934) Kitabın kapağında “Lirik Piyes” ibaresi görülür. İç kapakta ise; “Tiyatro gibi oynanmak istenirse buna bağlı anladış Broşürünü Ankara Halkevinden isteyiniz.” ifadeleri bulunur.

Ortaçağda eski bir Türk şehrinde geçen piyesin konusu, çok güzel olan Bayan Sevinç'e eş olacak kişinin seçilmesi için düzenlenen ok atma yarışmasıdır. Yedi yurttan gelen yedi bilginin çizdiği dokuz köşeli çevre içindeki hedefe altı gümüş ok atılacaktır. Her kim bu okları ilk atışta yerine vurursa el güzeline eş olacak, yurt gençlerine de örnek sayılacaktır. (s. 17) Cumhuriyet dönemiyle ilişkilendirilebilecek piyeste yarışmada atılacak altı ok, Atatürk ilkelerinin sembolü olarak değerlendirilebilir. Piyesin bir diğer özelliği de kullanılan "Öztürkçe" kelimelerdir.

Bir Ülkü Yolu Piyesinde Kullanılan "Öztürkçe" Sözcükler

Kent: Şehir, **Issı:** Sıcak, **Çakın:** Şerare, **Ku:** Ses (Kulak: Sesaleti), **Çakırmak:** Kahkaha, **Eskin:** Rüzgâr, **Bun:** Gam, **Cura:** Saz, **Bun:** Sıkıntı, **Kavuş:** Vuslet, **Tü:** Her, **Çağ:** Saat, **Miye:** Dimağ, **Aytış:** Nutuk, **Erten:** Şafak, **Olçar:** Haber, **Anlam:** Mana, **Olcay:** İkbal, **İrşi:** Peri, **Denli:** Kadar, **Nesne:** Şey, **Çun:** Dünya alem, **Güvenç:** İstinatgâh, **Kıyı:** Ufuk, **Bar:** İzin, **Yanluk:** Alem Beşer, **Evrensel:** Alemşumul, **İlkyaz:** İlkbahar, **Carcı:** Münadi, **Yönter:** Hedef, **Abuz:** Heyecan, **Gövez:** Mağrur, **Önezi:** İnat, **Amaç:** Hedef, **Taku:** Vedahi, **Tutun:** Farzedin, **Atım:** Hamle, **Kez:** Defa, **Basıncak:** Miskin, **İtilmek:** Reddolunmak, **Annaç:** Cevap, **Benleyiş:** İmtihan, **Küs:** Davul, **Nöbet vurma:** Selâm havası, **Eletmek:** Vasil etmek, **Ohkay:** Bravo, aferin, **Ertürmek:** Affetmek, **Karaduysu:** Yanlış düşünce, **Akman:** İhtiyar, **Koman:** Bırakmıyan (Bırakmayın?), **Üstün:** Süblime, **Önü:** Zafer, **Bahsamak:** Feryad etmek, **Erdem:** Meziyet, **Gen:** Vasi, geniş, **Kutsuz:** Talisiz (Talihsiz?), **Kavşut:** Vuslat, **Ertür:** Affet, **Düzen:** Tuzak, hile

1934 yılında Münir Hayri (Egeli) tarafından yazılan ve müziği A. Adnan tarafından yapılan *Taş Bebek* piyesi kitap olarak basılmıştır. (Egeli, 1934) Kitabın kapağında, piyes için "Lirik Fantezi" ibaresi bulunur. Kitabın iç kapağında ise; "Tiyatro gibi oynanmak istenirse buna bağlı anladış Broşürünü Ankara Halkevinden isteyiniz." ifadeleri yer alır.

Piyeste, canlı bebek yapımı ile uğraşan bir usta ile yaptığı canlı taş bebeğin hikâyesi anlatılır. Basit bir konuya sahip bu kısa hacimli piyesin en önemli özelliği "Öztürkçe" kelimelerle yazılmasıdır.

Taş Bebek Piyesinde Kullanılan "Öztürkçe" Sözcükler

Ku: Sada (Sada alan üye: Kulak , Aksiseda: Ayku), **Çağ:** Zaman, vakit, **Uçuk:** Peri, **Akman:** İhtiyar, **Erteği, ertek:** Masal, hikâye, tarih, **İşkili:** Şüphe, **Nas:** İffet, **Gönenç:** Saadet, **Say:** Hazır, **Ovarmak:** İmâl etmek, **Övmek:** Metetmek (Methetmek?), **Açukluk:** Helâl, **Çırkalamak:** Neş'elenmek, kahkaha atmak, **Urgüt:** Eser, **Çağlar boyu:** Uzun zaman, **Keçik:** Rahmet, **Kuun (Kunu?):** Ruh, **İye:** Sahip, efendi, **Miye:** Dimağ, **Bayan:** Hanım, **Bulgu:** Hususî İdeal, **Emsiz:** Biçare, **An:** Zekâ, **Nengi:** Şey, **Sevik:** Yar, **Gönenç:** Saadet, **Öz:** Kalp, **Bayık:** Muhakkak, **Mut:** Baht, **Kün:** Vefa, **Karak:** Hırsız, **Miye:** Beyin

Atatürk tarafından ismarlanması üzerine Münir Hayri Egeli tarafından kaleme alınan *Bayönder* piyesi 1934 yılında kitap olarak basılmıştır. (Egeli, 1934)² Kitabın kapağında “Türk Destanı” ibaresi yer alır.

Münir Hayri’ye eserin konusunu veren Atatürk, *Bayönder*’in şahsında kendi hayatının sembolleşmesini istemiştir. Münir Hayri, eseri Atatürk’ün bizzat tashih ettiğini belirtir. Atatürk’ün kendi el yazısı ile tashih ettiği sayfalarla birlikte basılan eser, Atatürk’ün dil görüşünü vermesi açısından önemli bir belge niteliğindedir. Oyunda anlatıcı bir ozan vardır. Hâl ile mazinin iç içe verildiği eserde anlatıcı ozan, zamanlar arasındaki geçişi sağlar. Piyeste geçen konuşmalarda kullanılan dil ile geçmiş dönemler verilmeye çalışılmıştır. Diğer iki piyeste olduğu gibi kullanılan “Öztürkçe” kelimeler zaman zaman eserin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Kitabın başında yer alan, ön söz niteliğindeki “Basılırken” başlıklı bölümde, *Bayönder*’i kitap olarak basmayı bir vazife olarak gördüğünü belirten Münir Hayri, milli ve dil tarihimize açısından piyesin önemine dikkat çeker:

“Bayönder’i her Türkün kolayca tedarik edebileceği bir kitap halinde basmak ve neşretmek bir vazife idi. Bu vazife yerine getirilirken, onun millî tarihimiz, dil tarihimiz ve bilhassa Ebedi Şef’imizin san’at ve Tiyatro ile olan yakın alâkalarımızın en canlı örneklerinden biri olmak bakımından ehemmiyetini hatırlamamak kabil değildir.” (s. 5)

Münir Hayri, dile yerleşmiş olan Bay ve Bayan kelimelerinin bu piyesle ortaya konulduğunu belirtir:

“Bugün artık dilimize yerleşmiş olan Bay ve Bayan kelimelerini Atatürk bu piyes ile meşgul olurken kararlaştırmıştı. Ortadan kalkan Bey, Efendi, Hanım kelimelerinin yerine konacak resmî karardan sözleri bir akşam evvel: “Genel olarak Erkek için Bay, kadın için Bayan; bütün yazıları ona göre düzeltilmeli! (Bey, Begüm, efendi, hanım kalacak!!) Sözlerle bu piyesin birinci sayfasında tesbit etmişlerdi.” (s. 5)

Münir Hayri, piyesin konusunu ve bu konunun nasıl gelişeceğini bizzat Atatürk’ün verdiği ve “*Bayönder*”in şahsında kendi hayatının kısaca sembolleşmesini istediğini ifade eder. Ayrıca Münir Hayri, Atatürk’ün piyesi üç defa okuyarak tashih ettiğini ve dil inkılabı bakımından önemli direktifleri olduğunu vurgular:

“Piyenin mevzuunu ve bu mevzuun nasıl inkişaf edeceğini bizzat Ebedi Şef vermiş ve Bayönder’in şahsında kendi hayatının kısaca sembolleşmesini aramıştır. ... Bunlardan başka Ebedi Şef’in piyeste yaptığı tashihlerde gerek cemiyet telâkımız bakımından ve gerek bilhassa dil inkılabımız bakımından da mühim direktifleri

2 (Çalışmada 1941 baskısı incelenmiştir.)

vardır. Bayönder’i Atatürk üç defa okumuş ve tashih etmiştir. ... Atatürk, Bayönder’e kendi işlerini ve ideallerini mevzu olarak verdikten sonra bilhassa “Bayönder”in şahsı ile en ince teferruatına kadar meşgul olmuş; Bayönder’in kullanacağı her kelimeyi ayrı ayrı tespit etmiş ve üzerinde işlemiştir. ... Atatürk, Bayönder’deki bütün fikirlerin üzerinde ayrı ayrı durmuştur. Birçok yerlerde en küçük kelime nüansları üzerinde işlemiş, ve muhtelif tashihlerde, bazı sözleri ve talimleri tekrar tekrar değiştirmiştir. ...” (s. 5-8)

Münir Hayri, kitabın başında *Bayönder*’in nasıl yazıldığını, konunun Atatürk tarafından kendisine nasıl verildiğini ayrıntılı bir şekilde anlatır. Atatürk’ün hayatının sembolleştiği piyeste bir “ozan” ve cemiyetin temsili olan bir “kadın” bulunur. Atatürk, her şeyini arkadaşlarına dağıttıktan ve idealini gençliğe emanet ettikten sonra ebediyete karışır. Gençlik, Türk medeniyetini dünya medeniyetinin üstüne çıkardığını haykırırken piyes biter:

“... Bu mevzu Bayönderdi! Bir Şef, bir Önder, bir Ata olacaktı. Öz Soy’da olduğu gibi bir Ozanla konuşacaktı. O ve Biz gibi kalabalık olacak ve şahıslar kitleyi teşkil edecekti. Bir de kadın bulunacaktı. Kadın cemiyetin bir temsili idi. Piyeste bu kadın bir sembol, meselâ insan dehâsının sembolü olabilirdi. Mevzuda vak’a hemen hemen Ebedî Şef’in hayatının sembolleşmesinden ibaretti. Bir fırtınalı günde eşini kaybeden Şef, varını, yoğunu arkadaşlarına dağıttıktan ve Gençlik, Türk medeniyetini dünya medeniyetinin üstüne çıkardığını haykırırken piyes bitecekti.” (s. 11)

Münir Hayri, Atatürk’ün daha önce bizzat meşgul olduğu tiyatro eserlerinden de bahseder: *“Bayönder”, Atatürk’ün üzerinde meşgul olduğu ilk tiyatro eseri değildi. Daha evvel Akagündüz’ün bir piyesine bir cümle ilâve ettiğini ve Faruk Nafiz Çamlıbel’in “Akn”ı ile yakından alâkadar olduğunu biliyorum. Behçet Kâmil’in Tünübuk’i ile de meşgul olmuşlardı. Daha sonra konuyu Bayönder’e getirir ve Atatürk’ün piyesi nasıl tashih ettiğini, hangi konular üzerinde durduğunu açıklar:*

Benim de “Bayönder”den başka daha üç piyesimin üzerinde çok kıymetli notları, irşatları ve tashihleri vardır. Fakat, O Bayönder’in ilk müsveddelerini okuduktan sonra “Tekrar okunup düzeltilmeli” kaydile iade etmişti. İstenilen tashihler yapıldıktan sonra iki defa tetkik ettiler ve düzelttiler. İki gece, sabaha kadar bu piyesin üzerinde meşgul olduğunu biliyorum. Ebedî Şef bilhassa, Bayönder’in şahsı ile meşgul oluyordu. Meselâ, Ozan’ın “Yangu” kelimesini “Yanku” olarak düzeltirken kaygu ile kafiye gelmesi için yangu şeklinin kullanılmasına müsamaha ediyor fakat Bayönder’in her sözünü her cümlesini gayet ince bir tetkikten geçiriyor, tekrar tekrar düzeltiyordu.

Münir Hayri, burada Atatürk’ün dil konusundaki hassasiyetini göstermek ister:

Piyesin ilk müsveddesinin 11 inci sayfasında Bayönder: “Hoş geldiniz” diyordu. Atatürk bunu bile değiştirdi: “Oğur getirdiniz erler.” Şekline koydu. Şive hatası istemiyordu. “Ondan bahsedecektim, ondan konuşacaktım” şeklini alınca değiştiriyor:

“Onu söyleyecektim” sözlerini elile yazıyordu. Bayönder’in büyük bir Şef gibi konuşmasını istiyordu. İlk müsveddenin üçüncü sayfasında Bayönder konuşurken “Teşekkür etmek” manasına bir kelime kullanılacaktı. Düzeltti: “Konuşan Bayönder olduğuna göre yerinde olmaz. Gönendirmek – Terfi, tesrir ... sözünü almalı! Sizi gönendirmekçin, için” haline koydurdu. Bayönder’in kullandığı teşbihlerin orijinal olmasını istiyordu. 5 inci sayfadaki “Göklerden yıldızları toptasam” sözünü “Sulardan ışıkları toptasam” diye tashih ediyordu. Sahnenin mavi, kırmızı ve altın ahenkli renkleri Ebedi Şef’in şahsî renk zevkine göre tertip ediliyordu. Nihayet O, Bayönder’in bir masal sayılmasına razı olmuyor: Epope mânasına telâkki ettiği Ertek, İrteklî kelimelerile anılmasını istiyordu. ...” (s. 12-13)

Piyes, Atatürk’ün kendi el yazısıyla tashih ettiği sayfalarla birlikte basılır. Atatürk’ün yaptığı tashihler, dil görüşünü göstermesi bakımından önemlidir. Münir Hayri’ye göre Atatürk, eserin gelecek nesiller tarafından da anlaşılmasını ister:

“Fotoğrafler tetkik edildikçe eserdeki geniş kelime tashihleri dikkati çekecektir. Atatürk, Bayönder’in ilerlemekte olan dil hareketinin de önünde kalmasını, yarınki dille de anlaşılır olmasını istiyordu. “30 sene evvelki nesillerin hayran olduğu şiirleri, piyesleri, bugünün gençliği anlamadığı” gibi Bayönder de istikbalde anlaşılmaz bir eser olarak kalmamalıydı.” (s. 13)

Münir Hayri, piyesin 1941 yılındaki baskısının başında, 1934 yılında alışıktır olunmayan birçok kelimenin artık dile mâl olduğunu, kulağa yeni gelen çok az sayıda kelime olduğunu belirtir:

“Bayönder, 1934 te küçük bir broşür halinde basıldığı zaman her sayfasında o gün için munis olmıyan sekiz on kelime çıkıyorken bugün o kelimelerin hepsi dilimize mal olmuştur. Bugün bütün piyeste kulağımıza yeni gelen ancak sekiz on kelime vardır. Bu piyesle Bay ve Bayan’dan başka bravo mânasına gelen ohkay, şerefinize (Prozit) mânasına gelen “Tavust” kelimeleri de Atatürk tarafından dilimize konmuştur.” (s. 13)

Ayrıca Münir Hayri, bu hatıraları herkesle paylaşmak için Atatürk’ün el yazısıyla tashih ettiği sayfalarla birlikte piyesi yayımladığını vurgular:

“Ebedi Şef’e ait bu kadar kıymetli hatıraların daha uzun müddet benim kütüphanemin bir gözünde kalmaması için bu kitabı neşrediyorum. Fotoğrafları neşredilen müsveddelerdeki bütün kalın kurşunkalem yazılar Atatürk’e aittir, mürekkepli kalem yazıları benim el yazımdır.” (s.13)

Piyese geçmeden önce, eserin nasıl yazıldığını anlatan yazıdan, Atatürk’ün sadece *Bayönder* piyesi ile değil Münir Hayri’nin *Bir Ülkü Yolu* ve *Taş Bebek* piyesleriyle de ilgilendiği ve tashihlerde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bayönder Piyesinde Kullanılan “Öztürkçe” Sözcükler

Budun: Millet, Devlet, **Acun:** Dünya, **Öğelik:** Deha (Genie), **Şölen:** Ziyafet, **Engin:** Bahri Muhit, **İrteki:** Efsane, **Cura:** Saz, **Yangu, Yanku:** Echo, aksi seda, **Ezgi:** Şiir, nağme, **Gözetme:** Tercih etmek, **Andac:** Yedigâr, **Denlü:** Kadar, **Yel:** Rüzgâr, **Atım:** Hamle, **Konuk:** Misafir, **Gönenç:** Saadet, **Angu:** Hayal, **Cun:** Dünya, **Bunlu:** Kederli, **Üzel:** Ezel, **Kut:** Bereket, Baht, **Esen kal:** Elveda, **Tükel:** Tamam, **Yeten:** Herkes, **Geni:** Peri (genies), **Ohkay:** Bravo, aferin, **Sayı (Sıy1?):** Ufuk, **Duyum:** Haber, **Tutmak:** Farzetmek, **Yula:** Meşale, **Berk:** Metin, muhkem, **Yüğünt:** Selâm, **Buyruk:** Emir, **Nöker:** General, **Tavus(t):** Şeref, **Dam:** Ev, mesken, **Angı:** Hatıra, **Yaltarik (Yaltırık?):** Nur, **Gezi:** Seyahat, **Gönendirmekçin:** Tesriretmek için, **Yöş:** Menkul, mal, **Değme:** Miras, **Sıltav:** Miras, **Cekli:** Meşale, **Amac:** İlk hedef, **Uygurluk:** Medeniyet

M. Turhan Tan, 1939 yılında kaleme aldığı, Moğollar devrini, Cengiz Han ve seferlerini konu ettiği *Cengiz Han* (Tan, 1939)³ romanında “Öztürkçe” kelime derleme konusuna da gönderme yapar. Tan, son yıllarda herkese sevimli bir iş olan Öztürkçe kelime derleme maslahatına münasebeti olduğu için Cengiz devrindeki askerî ıstılahlardan bir kısmını romanına geçirmeyi faydalı bulduğunu ifade eder:

“O devirde ordu öncelerine iravul, sağ cenaha sağ kol (Moğolca baranger), sol cenaha sol kol (Moğolca cavangar), merkeze top yasav, keşif koluna yezge, cepheye ald, kuvvei külliyeye yasav, karargâha kuştak, karargâh kumandanına kuşbeyi, hendeğe ur, metrise cip, imdada kümek, sıraya yasal, askere çey, nefere alaman, yaylıma atkulamak, zırha koyak, ok torbasına sadak, ganimet malına ulça, hücum etmeye çapmak, ricat ettirmeye kaytartmak, kaçanı takip etmeye kovalamak, takip müfrezesine kovguncu, yelpaze şeklindeki harp tabiyesine kaz kanadı, suyu atla yüzerek geçmeye at yaldamak, silaha koral diyorlardı. Gene o devirde muhafız askerlere yasacı, Fransızcası gadre olan hassa askerine yasavul, hassa kumandanına subaşı, sefere sö, sefer etmeye sömek, kaleye sancar, hazır! yerine tek, kale muhafızına kütavul, beyannameye savün, muhasaraya kaban, muhasara etmeye kabakam, muhasara olunmaya kabalamak, küçük ve bir tarafı açık çadıra alaçık, dayanmaya çıdamak, asker toplayan memura suravul, ucu ateşli oka yakak deniyordu. Bu mevkiilerde bizim lehçemizde kullanılan Arapça, Acemce kelimelerle yazdığımız karşılıklar yan yana konulup mukayese edilirse öz Türkçe olanların daha zarif ve selikamıza uygun olduğu anlaşılır.” (s.82)

Romanında “Öztürkçe” meselesine atıfta bulunan Turhan Tan, örnek verdiği bazı Arapça, Farsça kelimeler yerine Öztürkçelerinin kullanılmasının bizim zevkimize daha uygun olacağı görüşündedir.

3 (İncelenen Baskı: Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, 248 s.)

1930’lu yıllarda sadece “Türk Tarihi” değil buna paralel olarak “Türk Dili” ile ilgili çalışmalar da yoğunluk kazanmıştır. Dil konusunda da, Türk milletinin “kendini tanıma” gücünü yenilemek üzere, atalarının özüne, ilham kaynağına dönme fikri hâkimdi. Saltanat dilinin saltanatla birlikte çöktüğü düşünüldüğünden Türk dilini özleştirmek ve zenginleştirmek amaçlanmıştır. Bu amaçları Türkçe konusunda çalışmalar hızlanmıştır. Yukarıda bazı örneklerini vermeye çalıştığımız “Öztürkçecilik” konusu bazı yazarların eliyle çığıırından çıkar. Özellikle gazetelerde yazı yazan her yazar “Tarama” sözlüğünden kendine göre bir seçme yaptığından ortaya anlaşılmaz yazılar çıkar. İşin içinden çıkılmaz bir hâle dönüşmeye başlayan bu duruma bizzat Atatürk müdahale ederek, düzeltilmesini ister. Agop Dilaçar, bu “Öztürkçe” meselesinin 1934-1935 yıllarında bir bunalıma sebep olduğu konusunda ileri sürülen iddialarla ilgili görüşlerini, kendi hatıralarından da yararlanarak şöyle anlatır:

“Bunalım konusu doğrudur, fakat sebebi münakaşa götürür. Tarihi bellidir, 1934-1935 yılları, tarihçesi de şöyle: 1932’deki I. Kurultaydan hemen sonra, Osmanlıca kelimeleri Türkçe kelimelerle karşılayabilmek için alelacele, önce fasiküller halinde, sonra 1934’te iki ciltte toplanan Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi adlı sözlük yayımlandı. Bunun niteliğini anlatabilmek için <<alelacele>> kelimesi yetersizdir, buna <<karmakarışık>>ı da eklemek gerekir. Osmanlıca kelimelerin karşısına Oğuz, Kıpçak, Orta Asya, Altay her türlü lehçelerinden, dil zevkimize uygun mu değil mi buna bakmadan gelişigüzel toplanmış bir sürü kelime sıralanmıştı; bazen bir Osmanlıca kelimeye karşılık 20-30 Türkçe kelime, güya anlamdaş, halbuki değil, çoğu da yanlış. Meselâ, Arapça asıllı “akıl” kelimesinin karşısına türlü Türk lehçelerinden şunlar dizilmişti: an, ang, anlayış, arga, ay, ayla, baş, bilig, böğüş, düşünme, es, kapar, kıyığı, ok, on, oy, öğ, sağ, sağış, sime, uğuk, us, uz, üg, ük, zerey. Bizde hangisi kullanılacaktı? Herkesin zevkine göre.

Bir gün 1934’te, Akşam gazetesi başyazarı Necmeddin Sadak’ın yanına gitmiştim. Başmakalesini almış olduğu eski yazı ile ve Osmanlıca yazmıştı. Yazıyı bitirdikten sonra zile bastı, gelen odacıya vererek <<bunu ikameciye götür>> dedi. Öbür odadaki ikameci <<Tarama Dergisi>>ni açtı ve makalenin sözdizimine hiç bakmadan, Osmanlıca kelimelerin yerine, bu dergiden beğendiği Türkçe kelimeleri ikame etti. Başka bir idarehanede de başka bir ikameci, aynı Osmanlıca kelimelere karşılık başka Türkçe karşılıklar seçmiş olabilirdi. İşte <<bunalım>> asıl bu karmaşadan doğmuştur. Çare olarak, 1934’ten sonra Falih Rıfkı Atay’ın başkanlığı altında <<Kılavuz Çalışma Kolu>> kuruldu az sonra buna Türk Dil Kurumunun Genel Merkez Kurulu katıldı. Osmanlıca bir kelime tek bir Türkçe kelime ile karşılandı ve bunlar Ulus gazetesinde, Ülkü dergisinde sıra ile yayımlandı. Ulus’ta çıkan <<Kılavuz Dersleri>>, Yeni Kelimeleri Nasıl Kullanmalıyız? başlığı altında 1935’te bir kitap olarak yayımlandı ve 2 ciltlik Cep Kılavuzu da aynı 1935 yılında piyasaya çıktı. Hepsi Atatürk’ün denetlemesinden geçmiş olan kelimeler arasında;

er, komutan, teğmen, yarbay, albay, kurmay, tuğgeneral, tümgeneral, orgeneral gibi askerî, yargıtay, yargıç, söylev, önerge, oy, sanık, tanık, oturma, aday, kurul, üye, onaylamak, basın, yönetim, eğitim, sakınca, öğretmen, öğrenci, sınav, emekli, genelge, il, ilçe gibi idarî ve şimdi her gün kullandığımız genel, önemli, öngörü, sağduyu, anıt, yazıt, konut, durak, ödev, besin, eşit, kuze, güney, ilgi, ilkel, kavram, anı, konu, anlam, kesin, özet, sonuç, tören, şölen gibi kelimeler bu <<bunalım>>ı çözmüş, dağıtmış olan kelimelerdir, Türk Dil Tezi'nin önemli bir döneminde.” (Dilaçar, 1975, s. 483-485)

Hızlı, keskin ve yer yer sorunlu özleşme çabası, Türk dilini geliştirme iddiasının aksine dilde bir seçme, ayıklama surecini biraz da yönemsiz olarak başlattığı için dilin tarihsel ve kültürel kaynaklarından ciddi bir kopuş ve kırılmaya neden olur. Atılan kelimelerin yerine önerilenlerin halk üzerinde yarattığı dile yabancılaşma sorunu ve dilin ifade imkânlarının beklenilenin aksine daralması gibi hususlar, dil konusunda temel sorunlar hâline gelir ve bu politikadan vazgeçilir.

Yeni bir devir açıldığında hâkim ideolojiyi halka benimsetmek, yaymak amacıyla edebiyattan yararlanılır. “Öztürkçe” meselesinde de edebî eserler bir araç olarak kullanılır. Ancak bu amaçla ortaya konan eserlerin çoğu zaman edebî olmaktan ziyade bir fikrin taşıyıcısı durumunda oldukları görülür. Vâ-nû ve Münir Hayri gibi bu durumu savunan yazarların, eserlerinde kullandıkları “Öztürkçe” sözcükleri halkın benimsemelerini istedikleri açıktır. Bir dile yeni giren kelimelerin yaşaması, o kelimeler etrafında yeni anlamlar üretilmesi ancak edebiyat tarafından kabullenilmesine, edebî eserlerde kullanılmasına bağlıdır. Söz konusu yazarlar da bu gerçekten hareketle “Öztürkçe” sözcüklerle eserler ortaya koyarak bu dil hareketine katkı sağlamak istemişlerdir.

Yukarıda ele alınan örnekler, Vâ-nû ve Münir Hayri gibi bazı sanatçıların Türk dili etrafında geçen bu sürece gönüllü katıldıklarını göstermesi bakımından da önemlidir. Yazarlar, eserlerinin ön sözlerinde amaçlarını, okuyucudan beklentilerini dile getirirler. Ayrıca, halkın daha kolay anlayabilmesi için eserlerde kullanılan “Öztürkçe” sözcüklerin anlamlarını da verirler. Eserlerde kullanılan ve anlamları verilen bu sözcükler incelendiğinde bazılarının tuttuğu, günümüzde de kullanılmaya devam ettiği ancak pek çoğunun tutmadığı ve o dönemden sonra kullanılmadığı görülür. Netice olarak, “Öztürkçe” anlayışının, bir dönem denendiği ancak tutmaması üzerine bu denemeden vazgeçildiği söylenebilir.

SONUÇ

Devirlerin siyasi, sosyal, kültürel, edebî şartlarının edebiyata, edebî eserlere yansması kaçınılmazdır. Bu bağlamda, bazı yazarların eserlerinde 1930 yıllarda kendini gösteren “Öztürkçecilik” hareketinin etkilerini görmek mümkündür. Biz de yazımızda, “Öztürkçeciliğin” edebî eserlere nasıl yansıdığını örnek metinler üzerinden tespit ettik. Bu konuda, “Öztürkçe” ilk roman denemesi *Savaşın Barışa* ile Vâ-nû ve *Bir Ülkü Yolu*, *Taş Bebek*, *Bayönder* adlı piyesleriyle de Münir Hayri Egeli ilk akla gelen isimlerdir. Eserlerini “Öztürkçe” ile yazmaya

çalışan bu yazarlar dönemlerinde bir süreliğine ses getirmiş, popülerlik kazanmış olabilirler ancak bu etkilerinin uzun yıllar sürdüğünü söylemek mümkün değildir. Çünkü daha sonraki yıllarda buna benzer eserler görülmez yani bu tarz eserlerin devamı gelmez. Bunda dilde aşırıya kaçmanın ve zorlamanın etkisi büyüktür. Dilde kullanılan birçok kelime bile tasfiye edilerek yerlerine başka kelimeler önerilmiştir. Yalnız bunda sistemli bir hareket söz konusu değildir. Her yazar, o dönem kullanılan “Tarama Dergisi”nden kendisine göre seçme yaparak sözcüklere karşılık bulmaktadır. Bahsedilen yazarların eserlerinde de bunların örneklerini görmek mümkündür. Hatta bu yazarlar, eserlerinde kullandıkları “Öztürkçe” kelimelerin karşılıklarını da vermektedirler. Aşına olunmayan, o güne kadar bilinmeyen, duyulmayan kelimelerin kullanılmasının zorluğu bir yana, kelimelerin karşılıklarının verilmesi de okuyucu için eseri okuma ve anlamada zor ve yorucu bir iştir. Kendi döneminde okunması ve anlaşılması için epey bir çaba gerektiren bu eserlerin günümüzde bile okunması ve anlaşılması bir hayli zordur. Ayrıca, bu eserlerin edebî nitelikten yoksun olduklarını da ifade etmek gerekir.

Gerek daha sonraki yıllarda etkisinin görülmemesi gerekse bazı yazarların düşüncelerini değiştirmesine bağlı olarak “Öztürkçeciliğin” dönemin şartlarına göre oluşan ve gelişen bir heves olduğu değerlendirilebilir. O dönemde eser veren ve bir kısmı da Atatürk’ün yakın çevresinde yer alan büyük yazarların hemen hepsi (Peyami Safa, *Attilâ* (1931); *Fatih-Harbiye* (1931); *Bir Tereddünün Romanı* (1933); Yakup Kadri, *Yaban* (1932); *Ankara* (1934); Memduh Şevket Esendal, *Ayaşlı İle Kiracıları* (1934), vb.) eserlerinde, “Öztürkçe” teşebbüsünde bulunmamışlar, buna yanaşmamışlar, eserlerini yaşayan Türkçe ile vermişlerdir. Bu hareketin ilerleyen yıllarda etkili olamamasında edebî eserlerde kendine yer bulamaması ve halk tarafından benimsenmemesi, en büyük faktörler olarak görülebilir.

Yaşayan bir varlık olan dil zorlamalara, dışardan müdahalelere izin vermez. Halk içinde konuşulmayan, yaşamayan sözcüklerin tutması ve barınması mümkün değildir. “Öztürkçe” ile yazılan eserlerin, kendi dönemlerinden sonraki yıllarda ve günümüzde unutulup gitmesi, okuyucu bulamaması buna örnek olarak gösterilebilir. Dilin yaşaması ve devam etmesi için canlı ve işlek olması gerekir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Akı, N. (1968). *Çağdaş Türk tiyatrosuna toplu bakış 1923-1967*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Althusser, L. (2003). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (A. Tümertekin, Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.
- And, M. (1973). "Türk tiyatrosunda tarihî oyunlar ve bunların yazılış gerekçeleri", *VII. Türk Tarih Kongresi Zabıtları* içinde (s. 768-773), Ankara.
- And, M. (1973). *50 yılın Türk tiyatrosu*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- And, M. (1983). *Cumhuriyet dönemi Türk tiyatrosu*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Anderson, B. (2011). *Hayalî cemaatler (Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması)* (İ. Savaşır, Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Andı, M.F. (1995). *İnsan toplum edebiyatı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- (Arsal), S. M. (1930). *Türk dili için*, İstanbul: Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti Neşriyatı-Millî seri, sayı: 1.
- Atay, F. R. (1980). *Çankaya-Atatürk'ün doğumundan ölümüne kadar*, İstanbul.
- Başbuğ, E. D. (2013). *Resmî ideoloji sahnede (Kemalist ideolojinin inşasında halkevleri dönemi tiyatro oyunlarının etkisi)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çürüksulu, M., Vâ-nû (1934), *Savaşta barışa*, İstanbul: Vakıf Matbaası.
- Dilaçar, A. (1975). "Kemalizmin dil ve tarih tezi", *Atatürk devrimleri I. milletlerarası sempozyumu bildirileri (10-14 Aralık 1973)* içinde (s. 467-485), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk Devrimleri Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- (Egeli), M. H. (1934). *Bir ülkü yolu*, Ankara: Ulus Basımevi.
- (Egeli), M. H. (1934). *Taş bebek*, Ankara: Ulus Basımevi.
- (Egeli), M. H. (1934). *Bayönder*, İstanbul: Güneş Matbaası.
- Emil, B. (1984). *Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında şahıslar dünyası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Geras, N. (1985). "Althusser'in marksizm anlayışı: Bir değerlendirme", K. Saybaşı (Der.), *Siyaset biliminde temel yaklaşımlar*, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- İğdemir, U. (1939). "Atatürk ve belleten", *Belleten*, 3(10), s. 355-356.
- İnan, A. (1939). "Atatürk ve tarih tezi", *Belleten*, 3(10), s. 243-244.
- İnan, A. (Hazırlayan). (2011). *Atatürk hakkında hatıralar ve belgeler* (10.bs.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Jusdanis, G. (1998). *Gecikmiş modernlik ve estetik kültür (Millî edebiyatın icat edilişi)* (T. Birkan, Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Karaca, İ. (2014). *Türk tarih tezi ve tarihî roman*, İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı Yayınları.
- Karadağ, N. (1998). *Halkevleri tiyatro çalışmaları (1932-1951)*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Landau, J. M. (1999). *Atatürk ve Türkiye'nin modernleşmesi* (M. Alakuş, Çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- (Özden), R. H. (1933). "Türk dili tetkik cemiyeti", *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 1(1), s. 31-40.
- Tan, M. T. (2010). *Cengiz han*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Taşkın, Y. (2001). "Kemalist kültür politikaları açısından Türk tarih ve dil kurumları", M. Gültekinil, T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce (Kemalizm) (C. 2)* içinde (s. 419-424), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekin, T. (1975). "Atatürk'ün dil reformu", *Atatürk devrimleri 1. milletlerarası sempozyumu bildirileri (10-14 Aralık 1973)* içinde (s. 488-499), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk Devrimleri Araştırma Enstitüsü Yayınları.

- Toprak, Z. (2012). *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve antropoloji*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Uğur, V. (2013). *1980 Sonrası Türkiye'de popüler roman*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Vâ-nû (1949). “Dilde anarşinin tarifi”, *Akşam*, no: 11109, 15 Eylül, s. 3-4.
- Yalçın, S. D. (2006). “Popüler roman”, T. S. Halman (Ed.), *Türk Edebiyatı Tarihi (C. 3)* içinde (s. 359-392), İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yetiş, K. (Hazırlayan). (2005). *Atatürk ve Türk dili: Atatürk devri yazarlarının Türk dili hakkındaki görüşleri (Dergilerden Seçmeler)*, 3c., Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.